

Bolvári Zoltán

Előadások a zenei nevelésről (1941, 1967)

Bolvári Zoltán zenepedagógus tanári pályája 1935-37 között a sárospataki, 1938-54 között a nyíregyházi, majd 1954-től 1971-ben történt nyugdíjazásáig ismét a sárospataki tanítóképzőhöz kötődött. Így azon művésztanárok közé tartozott, akik Patakon mind az egyházi, mind az állami fenntartású intézet munkájában részt vettek. Bolvári Zoltán komoly elméleti felkészültséggel, két zeneakadémiai diplomával, művészi színvonalú zongoratudással felvértezve kezdte pályáját, amelynek során tanítójelöltek nemzedékeivel ismertette meg a zene szépségét és elsajátíttatásuk módszertanát. Oktatói tevékenysége mellett kórusvezetőként működött és zongoraművészként gyakran koncertezett. Mindezen túl alkalmanként papírra vetette a zenei neveléssel kapcsolatos gondolatait, s felkérésre előadásokat is tartott. A Zempléni Múzsza 2001. évi 4. számában publikáltuk "A fogyatékos hallás problémái az általános iskolában" című, 1967-ben keletkezett írását. Most további két, eddig szintén kiadatlan munkáját tesszük közzé. Az első 1941-ben Nyír-

egyházán, szülői értekezleten hangzott el, a második 1967-ben Sárospatakon készült, vélhetően felkérésre. Közös tartalmi vonásuk a zenei műveltség személyiség- és társadalomformáló erejébe vetett hit és a pedagógus hivatásra való felkészítés tökéletesítésére való törekvés.

Bolvári Zoltán életútjáról részletesen lásd: Bolvári-Takács Gábor: Bolvári Zoltán, a zenepedagógus (1908-1993), in: Ködöböcz József (szerk.): Művelődésünk múltjából. Bibliotheca Comeniana VIII., Magyar Comenius Társaság, Sárospatak, 1999.

A szövegközlés során elhagytuk az élőbeszédre jellemző fordulatokat. A két írásművel szerkesztőségünk folytatja sorozatát, amelyben már nem élő pataki tanárok nyomtatásban eddig meg nem jelent munkáit tesszük közzé.

Az ének- és zeneoktatás nevelői vonatkozásai intézetünkben

Előadásom keretében röviden érinteni kívánom az ének- és zeneoktatás célját,

nevelői értékét, kifejtem, miért van szükség iskolánkban minderre, végül rá szeretnék mutatni arra, hogy mi a szülők teendője ezzel összefüggésben, és hogyan segíthetik elő a tanár munkájának eredményességét.

Első kérdésünk tehát az, hogy van-e egyáltalán célja a líceumi ének- és zeneoktatásnak?

Ha csak azt nézzük, hogy az ének- és zenetanítás ismereteket nyújt, műveltebbé tesz, fejleszti a képességeket, már el is kell ismernünk, hogy igen, van célja. Ezzel azonban még korántsem merül ki a kérdés.

Vizsgáljuk meg tehát másodszor azt, hogy mi a célja az iskolai ének- és zenetanításnak? Ha az igen tisztelt szülőket megkérdeznénk, bizonyára igen vegyes válaszokat kapnánk. A legtöbben azt mondanák, hogy a cél az, hogy képessé tegyük a növendéket arra, hogy majdan oktatni tudja saját maga is az éneket. Ezt különösen azok a szülők mondanák, akiknek a fia tanítói pályára készül. Mások szerint mint kántor fogja a növendék hasznát látni a zenetanulásnak. Már kevesebben mutatnának arra rá, hogy jó, ha valaki ért az énekhez és a hangszerhez, mert legalább társaságban hasznát veheti, de egész biztos kevés volna azoknak a száma, akik az ének- és zenetanítás célját abban a nevelői értékben látnák, amely nevelői értéket az éneknek és

zenének a lélekre, a kedélyre gyakorolt rendkívül nagy hatása biztosítja.

Miben nyilvánul meg ez a nevelői érték – harmadsorban erre kívánok rámutatni. Ha valakinek öröme vagy bánata van, rendszerint nem fojtja magába, hanem igyekszik azt másokkal közölni. Egészen egyszerű emberi vonás ez. Még nagyobb lelki behatásra énekkel reagál az ember, énekkel, dallal szeretné kifejezni felindult lelkiállapotát. Kiránduló csoport halad az erdőben: dalra gyűjtanak, megmámorosítja őket a természet szépsége. A pattogó induló ütemére könnyebben és vidámabban masírozik a katona. A szerelmesek örömeiket, bánatukat dalban mondják el. A siratóénekeket is a lélek megrázkódtatása, a bánat teremtette meg. Az ének és zene tehát lelki életünkre van nagy hatással, annál inkább, minél tevékenyebben és minél többen veszünk részt benne. Ezzel pedig fejleszti a közösségi érzést. A közösségi érzés pedig a ma emberének egyik legragyogóbb gondolata.

Az ének és zene nemes érzelmeket indít meg az emberben. Gonosz gondolatú ember sohasem ének- vagy zeneszóval követi el tettét, a csönd kell neki, a sötétség. Ahol ének és zene szól, ott az öröm tanyázik, a gond távozik nagy léptekkel, és újjászületik a lélek. A templomban is énekkel, zenével köszöntjük az Istent, aki előtt pedig mindennél jobban kitárjuk szívünket, lelkünket. A sötét középkor nem

túrta a hangszert a templomban, és nem engedte meg a közös éneklést, rá is nyomta ez bélyegét az egész korszakra. A legnagyobb nemzetek mind dalos népek, szeretik a zenét, s a világ legnagyobb muzsikusai az ő sorukból kerültek ki. A mi magyar népünk is dalos nép, nemes nép, hajlik minden szépre, jóra, adjuk meg hát neki azt, amire a lelkének, szívének szüksége van: vezessük őt be a dal birodalmába, ismertessük meg vele drága és ősi kincsünket, a népdalt, szeretessük meg vele a zenét, és adjunk alkalmat arra, hogy gyakorolhassa, fejlessze magát. Ezt természetesen már az ifjúkorban, az ifjúságnál meg kell kezdenünk, ha azt akarjuk, hogy a felnőtt magyar ember ismerje, tudja ezeket, és éljen is velük. Milyen szomorú is az, hogy még ma is vannak falvak, ahol sohasem hangzik fel a dal, az ének, csöndes, némaszájú a falu, mintha kriptában járnánk. A csönd a temető lehelete, mi élünk, az élet pedig mozgás, a mozgás ritmus, lendület és dal. Sötét a lelke annak az embernek, akinek ajkát soha nem hagyja el dal, akire a muzsika nincs hatással, az ilyen ember nem is lehet boldog. Egészséges, éplelkű, dolgos és munkás ember pedig csak boldog emberből válhatik, csak ilyen ember lesz hasznára embertársainak, a társadalomnak és az egész nemzetnek. Kedves szülők! Buzdítsák gyermekeiket, segítsék elő boldogulásukat! Igen sok-

szor a szülőn múlik, hogy gyermeke tanul-e, megismerkedik-e a zene elemeivel, vagy sem. Ha a szülőt sem érdekli a muzsika, a szülői házban is némaságot hall a gyermek, tőle sem lehet kívánni, hogy dalos ajkúvá váljék. Igen sok felnőtt emberrel találkoztam már, aki azon kesergett, hogy ha ifjúkorában nem hagyta volna abba a zenetanulást, már nagy-szerűen játszana. Ne hallgasson a szülő gyermekére akkor, ha az – meg akarván szabadulni a munkától, küzdelemtől – abba akarja hagyni zenei tanulmányait, mert később a gyermek ezt megbánja, s a szülőt okolja. A mi iskolánkban kétszeresen könnyebb dolguk van a szülőknél. Először is nálunk az ének- és zeneoktatás, amelyért sok más szülő súlyos pénzeket fizet, ingyen van, mindenkinek rendelkezésére áll, hogy tanuljon és képezhesse magát. Továbbá kötelező is a tanulás, tehát a növendék akkor sem hagyhatja abba, ha a szülő ebbe – gyengeségből – bele is egyeznék. Mi a teendője a szülőnek: bátorítani a növendéket, kitartásra buzdítani, ellenőrizni, betartja-e a gyakorlóit, megtanulja-e a leckét, stb. Bizony sokkal szebb, sokkal jobb eredményt lehetne elérniük a szaktanároknak, ha a növendékek mindig tudnák a leckét, öröm és élvezet lenne így az ének- és zeneóra tanárra, növendékre nézve egyaránt. És mennyiszor múlik ez csupán a szülőn. Egy kis figyelem, egy kis ellenőrzés, esetleg egy kis szigorú-

ság mindenki munkáját megkönnyítené. Sajnos, a legtöbb szülő nemhogy nem buzdítja gyermekét, de a tanár ellenében is igazat ad neki. Ez annál is inkább szomorú, mert a szülő csak az egyik felet: a növendéket hallgatta meg, a tanár véleményét pedig nem ismeri. A legtöbb szülő még a hangszert, a kottát és egyéb segédeszközöket sem szerzi be, pedig ezek nélkül a munka áll, s a fejlődés lehetetlen.

Mindenkiből fejleszthető valami, a leggyengébb hallás is javul az idők folyamán, és egy bizonyos fokot minden növendék elérhet. Lehet viszont, sőt valószínű, hogy a zenei képzésben részesült, de gyenge zenei képességű növendék majdani utódja már jobb képességekkel születik a világra. Ezért kell az iskolai ének- és zenetanítást tűzőn-vízen keresztülvinnünk, mert a jobb jövő reménye világlik ki belőle. Vajha a szülők felismernék a tanárok nemzetnevelő és áldozatos munkáját, és segítségükre sietnének nehéz munkájukban! Adja Isten, hogy úgy legyen!

Nyíregyháza, 1941. december 2.

A tanítóképző intézetek zenei hallásvizsgájának néhány problémája

A tanítóképző intézetbe való felvételt alkalmassági vizsga előzi meg, melynek

igen fontos része a zenei hallásvizsga. Megfelelő zenei hallás nélkül a jelölt nem bocsátható felvételi vizsgára.

Helyes-e ez az intézkedés? Okvetlenül helyes. A tanítónak az általános iskola alsó tagozatában éneket is kell tanítania, s a zenei képzés alapját itt rakjuk le. Megfelelő zenei hallással nem rendelkező tanító nem tudja az éneket helyesen, jól és eredményesen tanítani. A zenei hallásvizsga tehát mintegy megszüri a jelentkezőket, s így a tanítóképzőbe zeneileg alkalmas hallgatók kerülhetnek.

Így van-e ez valóban? Sajnos, nem. A hallásvizsgán zeneileg teljesen kifogástalannak vélt hallgatók némelyikéről menet közben derül ki, hogy nehezen birkózik meg az anyaggal, nem sikerül olyan eredményt elérnie, amilyen kívánatos volna.

Mi ennek az oka? Egyrészt a zenei hallásvizsga anyaga, illetve a vizsgáztatási mód, másrészt az, hogy a jó zenei hallás önmagában nem elegendő az anyag pontos és precíz elvégzéséhez, ha nem járul hozzá nagy szorgalom és akarat. Egykori zenetanárom gyakran hangoztatta, hogy a tehetség önmagában csak 20 %, a szorgalom pedig 80 %.

Mit ír elő a Művelődésügyi Minisztérium a zenei hallásvizsga anyagaként? Előírja 1.) a ritmusérzék vizsgálatát, 2.) két-három-négy hangból álló dallammotívumok visszaénekeltetését, 3.) zongorán megszólaltatott hármashangzat egyik

alkotórészének, egyik hangjának visszaénekeltetését, 4.) valamely szabadon választott dal eléneklését.

Helyes-e ez a kíváncsi? Csak részben helyes. Helyes a ritmusérzék vizsgálata, a motívum visszaéneklés (ráéneklés) és a daléneklés is. Igen nehéz, zeneszerző növendékek felvételi vizsgájára való a hármashangzat valamelyik hangjának visszaénekeltetése, így ezt teljesen elvetendőnek tartom.

Helyesen oldjuk-e meg a hallásvizsga másik három feladatát? Azt sem oldjuk meg helyesen. A ritmusérzék vizsgálata a zenei hallásvizsgákon abból áll, hogy ritmust kell a vizsgázónak visszatapsolnia. Ez tehát a ritmus hangalakjáról való reprodukció, ami tulajdonképpen csak egyszerű utánoztatás. Még ha nehezebb ritmusokat tapsoltatunk is vissza, pl. szinkópát, tizenhatodpárt, triolát vagy pontozott ritmust, rövid ritmusgyakorlat esetén ez rendszerint könnyen sikerül bárkinek, ha pedig a hosszabb ritmusgyakorlat visszatapsolása nem megy jól, ennek oka többnyire nem a zenei hallás hiánya, hanem a zenei memória elégtelensége. Két részletben hibátlanul visszatapsolja a jelölt a hosszú ritmusgyakorlatot is. A ritmusérzék vizsgálatára tehát nem elegendő a ritmus hangalakjáról való reprodukció, vagyis az utánoztatás, hanem sokkal inkább szükséges a ritmus betűalakjáról való reprodukció, vagyis a lejegyzett ritmus

visszatapsolása, illetve ritmusnévvel való elmondása. S ez már lényegesen nehezebb és nagyobb erőpróba, amelyre a jelöltnek fel kell készülnie. Sok esetben a felvett hallgatók, ha kiválóan tapsolták is vissza a zenei hallásvizsgán a kopogott ritmust, még olyan egyszerű ritmusokon is fennakadnak zenei tanulmányaik során, mint az *Ej, haj, száll az ének* vagy Brahms *Bölcsődalának* első két üteme. A triola és a kopogós állandó összecserélése, a szünetek ki nem tartása, egy-egy hang indokolatlan megnyújtása mind a fogyatékos ritmusérzék jele. S erről mind nem győződünk meg a zenei hallásvizsgán, mivel csak utánoztatunk, de nem készítjük a vizsgázót ritmikai erőfeszítésre. A ritmusérzék vizsgálatának ez a formája tehát nem eredményes; hamis képet ad a hallgatóról, ezért nem célravezető. Pedig a jó ritmusérzék nagyon fontos. Egyéni tapasztalatom, hogy akinek kiváló a ritmusérzéke, annak biztosan jó a zenei hallása is, s tisztán énekel.

A motívum visszaéneklés rendszerint nem szokott jól sikerülni. Az összes zenei feladatok közül ennek megoldása a leggyengébb. Tévedés azonban azt hinni, hogy ez azért van így, mert a vizsgázó hallása fogyatékos. Többnyire más okokra vezethető vissza. Mégis hajlamosak vagyunk arra, hogy ilyen esetben a vizsgázót fogyatékos hallásúnak minősítsük. Aki az ének-zenében gyakorlat-

lan (már pedig a vizsgázók java része az, mint ahogy nem is lehet más 3-4 évi gimnáziumi zenei pangás után), annak igen nagy nehézséget okoz más által énekelt hang eltalálása, az ún. ráéneklés, még akkor is, ha jó hallása van. Továbbá igen nehezen találja el nő a férfi hangját, és viszont, a férfi és női hang között lévő oktávkülönbség miatt. Ezt némileg megkönnyítheti, ha nőnek zongorán adjuk meg a hangokat a megfelelő magasságban, bár még így is fennáll a ráéneklés nehézsége. Megnehezíti a motívum visszaéneklést a vizsgázók különböző hangrégioja és hangterjedelme is. Egyik vizsgázó csak mélyen, a másik inkább csak magasan tud énekelni. Ezt rendszerint nem veszik számításba a hallásvizsgán. Pedig kísérletezni kell a legtöbb vizsgázóval, ha pontos képet akarunk kapni róla. Az sem mindegy, hogy milyen viszonylatokat, mennyire nehéz motívumokat kívánunk visszaénekelteni. Végül a vizsgázók zenei előképzettsége is különböző.

A daléneklés terén is tapasztalunk nehézségeket mind a vizsgázók, mind a vizsgáztatók részéről. Először is helytelen, hogy a vizsgázó azt énekel, amit akar. Helytelen egyrészt azért, mert a vizsgázók által választott dal egyszer nehezebb, másszor könnyebb, az egyik dal nagyobb, a másik kisebb hangterjedelmű. Az egyik ritmikailag és dallamilag egyaránt igényes, a másik igénytelenebb.

Versenyeken rendszerint egy kötelező művet megjelölnek, s ezt követi a szabadon választott darab. Így kellene lennie itt is.

Kezdő tanár koromban az első hallásvizsgát a zenetanár-igazgató végezte, s a *Himnuszt* énekellette el a jelöltekkel. Tudvalévő, hogy a magyar *Himnusz* – ritmikai és főleg hangtalálási szempontból – egyike legnehezebb dallamainknak: hangterjedelme igen nagy (tizenegy hang), öt kényes és nagy hangközlépés van benne (szekszték fel és le, oktáv, szeptim). Aki a *Himnuszt* hibátlanul el tudja énekelni, nyugodtan felvehető. Ez a módszer gyors és eredményes. Igazgatóm azonban azt a vizsgázót, aki a *Himnuszt* nem tudta hibátlanul elénekelni, még nem utasította el, hanem mást is kérdezett tőle, más dalokat, egyre könnyebbeket, a tanuló egyéniségéhez, hallásához, tudásához szabott dalokat. Azt vizsgálta, azt akarta megállapítani, hogy vajon fejleszhető-e a hallása, van-e remény zenei fejlődésére? Ez igen helyes és emberséges felfogás volt, eljárása, vizsgáztatása pedig alapos.

Ezzel szemben mi történik ma a zenei hallásvizsgán? A ritmus-visszatapsoltatás (amely, mint feljebb láttuk, nem ad hű képet a vizsgázó ritmusérzékéről), a motívum visszaénekeltes (amely sablonosan, nem egyénhez mérten történik), a harmónia egyik hangjának visszaénekeltes (amely rendszerint a vizsgázó

képességét meghaladó feladat), és egy tetszés szerint választott dal eléneklése után csak akkor kérdezzük a hallásvizsgálótól a *Himnusz*t, ha az előbbieket nem tudta jól. Így a *Himnusz* elénekletésével szinte ledöfjük, zeneileg megsemmisítjük a vizsgázót. Ez pedig nem emberséges és igazságos eljárás, sok esetben kétségbe ejti a jelöltet. Van olyan pályázó, akinek szívügye, legtitkosabb kívánsága, hogy alsó tagozatos tanító lehessen. Akad nem egy, akinek jó a bizonyítványa, minden tekintetben rátermett, szorgalmas, szóval alkalmas a tanítói pályára, de a zenei hallásvizsgán – igen sokszor nem pontos és ferde megítélés alapján – elvágjuk érvényesülésének útját. Lehetővé kell tenni, hogy az olyan jelölt is, aki jó tanuló, jó bizonyítványokat hoz, szorgalmas, jó fellépésű és hivatástudattal készül a tanítói pályára, továbbá fejleszthető fogyatékos hallással rendelkezik, jelentkezessen a felvételi vizsgára. Az ilyen tanuló nem fog különösebb gondot okozni a zenetanárnak, ha megfelelő tanulópart állít mellé és gondosan irányítja, mert szorgalommal pótolni fogja azt, ami tehetségéből hiányzik. Sokszor előfordul, hogy az a jelölt, aki jó hallással rendelkezik, illetve került be a tanítóképző intézetbe, nem állja meg a helyét tanulmányi előmenetel, szorgalom stb. szempontjából, sőt zeneileg is visszamarad, és nem váltja be a hozzá fűzött reményeket, mert lusta,

könnyelmű és nemtörődöm.

A zenepedagógusok egy része csupán a közvetlen célt látja, azt, hogy a jelölt majdan képes legyen eredményesen tanítani az éneket. Ez tiszteletre méltó álláspont, de ismerünk nem egy konkrét esetet arra nézve, hogy a fogyatékos hallású tanító jó tanítói egyéniség különben, és munkahelyén kiváló munkát végez. Ha a jelölt – tanítóképző intézeti tanulmányait elvégezve – minden képzése és vele való foglalkozás ellenére sem képes arra, hogy az éneket eredményesen tanítsa (az ilyen eset eléggé ritka), tantárgyat cserélhet valamelyik tanítótársával. Ő is, az iskola is jól jár a cserével.

Van azonban a tanítójelölt zenei képzésének távolabbi célja is. Ez pedig az, hogy a felvett, fejleszthető fogyatékos hallású hallgató a tanítóképző intézetbe bekerülve nem kallódik el zeneileg, mint ahogy más pályára irányítva feltétlenül elkallódna, előrehalad a zenében, éneken, megszereti a zenét, zenebarát lesz, gyermekei is átveszik ezt. A zenekultúra gyarapodik: általa eggyel több lesz a zenebarátok száma. Ha minden tanítóképzőbe csak öt fejleszthető fogyatékos hallású jelöltet vennénk fel, ez a tíz tanítóképző intézetben összesen ötven főt jelentene minden évben, de ez az ötven jelölt később ennél sokkalta több emberre lenne zeneileg jó hatással. Az a jó hallású jelölt, aki nem nyer felvételt, zeneileg nem kallódik el, mert jó hallását senki

sem veszi el tőle. Kodály tanár úrnak is ez volt a felfogása, amikor sokszor jobban örült egy zenei elkallódástól megmentett tanulónak, mint a zeneileg jóknak. Ez a távolabbi cél elhomályosítja a közelebbi célt. Emberségesen kell végezni a zenei hallásvizsgát és alaposan, mint mindent, ami a pedagógiához tartozik. A pedagógus akkor tölti be nevelői szerepét hiánytalanul, ha olyanokból farag embert, akiket valóban a nevelői ráhatás, segítség, nevelői munka teszi azzá, amivé lett.

Van azonban a felsoroltakon kívül még egy szempont, amelyet föltétlenül meg kell említeni. Ha a zenei hallásvizsgán csupán jó hallású, zeneileg kifogástalan vizsgázót engednénk át, vagyis csak jó anyaggal foglalkoznánk, ez méltánytalan előnyt jelentene a többi tárgyat tanító kartársak rovására. Vajon a matematikus nem foglalkozna-e szívesebben kiváló matematikai érzékkel rendelkező hallgatókkal? Vagy a testnevelő tanár kikerülheti-e, hogy nehézkes mozgású, kétballábos tornászok kerüljenek hozzá? A rajztanár is csak a színérezékét vizsgálhatja meg a jelöltnek, aki szintévesztés nélkül is lehet igen gyenge rajzos. S a pedagógiai tárgyakból vajon csupa logikus gondolkodású, jó pedagógiai érzékű jelölt vizsgázik? Bizony nem. Nem formálhat tehát jogot a zenetanári munkaközösség sem ahhoz, hogy csupa kifogástalan hallású hallgatóval foglal-

kozzék. A rajz és a testnevelés is készségi tárgy, ezeket a tárgyakat is tanítja majd a jelölt az általános iskolában. Az igazság megköveteli, hogy ennek a megállapításnak is hangot adjunk.

Az eddig vázoltak alapján javaslatom a következő: 1.) A zenei hallásvizsgát az eddig szokásos gyakorlattól eltérően a fentebb közölt módon végezzük, vagyis: legyen ritmusérezék vizsgálat a ritmus betűalakjáról is, a motívum visszaénekeltetés nagy körültekintéssel történjék, az akkordhang visszaéneklés maradjon el, s jelöljük ki kötelező dalt is, a szabadon választott mellé. 2.) Tegyük lehetővé, hogy azok a fejleszhető fogyatékos hallású vizsgázók, akik egyébként jó tanulók, szorgalmasak, pedagógiailag rátermettek és hivatásuknak érzik a tanítói pályát, felvételi vizsgát tehessenek. Hiszem és vallom, hogy ezzel a módszerrel sok felvételiző jelöltet kímélünk meg fájdalmas csalódástól, anélkül, hogy az általános iskolai énektanításon csorba esnének. Viszont elmélyültebben és főleg pedagógushoz méltóbban munkálkodhatunk zenekultúránk felemelésén.

Sárospatak, 1967. április 20.

*(A szövegeket bevezette és közléteszi:
Bolvári-Takács Gábor)*